

Makale Geliş Tarihi: 22.05.2019
Kabul Tarihi: 04.06.2019

BÖLGE ÇALIŞMALARINDA DOĞU AVRUPA ÖRNEĞİ: TARİHSEL ARKA PLAN

Dr. Öğr. Üyesi Hakan KARAASLAN
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü
hakankaraaslan@yyu.edu.tr
ORCID:0000-0002-2257-0202

Öz

Son yıllarda özellikle Uluslararası İlişkiler disiplini çerçevesinde ‘Bölge Çalışmaları’ başlığı altında bölgeler analiz birimi olarak kullanılmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde, dış politikanın çok boyutlu ve daha kapsamlı hale gelmesi, bölgesel düzeylerde yürütülecek analizlerin önemini artırmıştır. Bölge çalışmaları, küreselleşme olgusu bağlamında dinamikleri hızla değişen ve dönüşen günümüz dünyasının siyasi, ekonomik, askeri, sosyal ve kültürel koşullarının disiplinler arası yöntemlerle daha iyi analiz edilmesine imkân vermektedir. Aynı zamanda, bölge çalışmaları kapsamında yürütülen analizler, kendilerine has dinamikleri barındıran bölge ülkelerinin, siyasi, ekonomik, toplumsal, askeri ve kültürel özelliklerinin daha iyi anlaşılmasına ve bu şekilde de bu bölgelere yönelik orta ve uzun vadede daha gerçekçi politikaların ve stratejilerin oluşturulmasına imkân sağlamaktadır. Bölge çalışmaları genel başlığı altında bu makalenin konusunu oluşturan Doğu Avrupa bölgesinin tarihsel arka planının incelenmesi bu çalışmanın esas amacını oluşturmaktadır. Bu çalışma kapsamında Doğu Avrupa’da yer alan ülkeler Rusya Federasyonu, Ukrayna, Moldova ve Beyaz Rusya olarak ele alınmıştır. Bölge ülkelerinin tarihsel geçmişlerinin bölgeye has dinamikler bakımından bir değerlendirilmesinin yapılması siyaset, ekonomi, güvenlik ve kültürel başlıklarda yapılacak diğer araştırmalar için anlamlı bir ön akademik çerçeve sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bölge Çalışmaları, Doğu Avrupa, Rusya, Ukrayna, Moldova, Beyaz Rusya.

THE CASE OF EASTERN EUROPE IN AREA STUDIES: HISTORICAL BACKGROUND

Abstract

In recent years, regions have been used as a unit of analysis under the title of ‘Area Studies’ within the framework of International Relations discipline. In the post-Cold War era, multidimensional and more

comprehensive character of foreign policy has increased the importance of analysis conducted at regional levels. Area Studies, through interdisciplinary methods, provides a better analysis of political, economic, military, social and cultural conditions in today's world. Analyses conducted in terms of Area Studies also provide a better understanding of political, economic, societal, military and cultural characteristics in the countries of a region which have their own original characteristics. These analyses also enable to create realistic policies and strategies towards the countries in a specific region in the medium and long terms. The basic aim of this study is to analyze the historical background of the Eastern Europe within the framework of Area Studies. This study includes the Russian Federation, Ukraine, Moldova and Belarus as the countries of the Eastern Europe. Studying historical backgrounds of the Eastern European countries provides a meaningful academic framework for other researches which will be conducted from the political, economic and cultural aspects.

Keywords: Area Studies, Eastern Europe, Russia, Ukraine, Moldova, Belarus.

1. GİRİŞ

Yüksek oranda ortak ve benzer özelliklere ve koşullara sahip ülkelerden oluşan coğrafi alanlar olarak adlandırılabilir bölgeler, son yıllarda özellikle Uluslararası İlişkiler disiplini çerçevesinde 'Bölge Çalışmaları' başlığı altında inceleme birimi olarak kullanılmaktadır. Turan'ın (2012: 50) ifade ettiği üzere, uluslararası ilişkiler disiplini bölge çalışmaları, ülkelerin spesifik ihtiyaçlarına ve dünya meselelerinin belirli bir zaman dilimindeki belirli koşullarına bir cevap olarak gelişmiştir. Özellikle son dönemlerde özel olarak veya üniversiteler bünyesinde faaliyet gösteren araştırma merkezlerinin ve düşünce kuruluşlarının sayısındaki artışa bağlı olarak, bu kurumların yürüttükleri bölgesel analiz çalışmaları da bölge çalışmalarının önemli derecede ivme kazanmasına yol açmıştır (Turan, 2012: 50). Ortadoğu, Avrupa, Avrasya, Afrika ve Asya-Pasifik gibi bölgelerle ilgili olarak spesifik çalışmalar yürütülen yüksek lisans ve doktora programlarının da artan şekilde açılmaya başlandığı görülmektedir.

Ülkelerin, belirli amaçlara yönelik olarak kendi ülkelerinde veya başka ülkelerde bölge çalışmalarını teşvik ettikleri gözlemlenebilmektedir. Benzer özelliklere sahip ülkelerin oluşturduğu bölgeler hakkında genel düzeyde siyasi, ekonomik, toplumsal ve askeri alanlarda bilgi toplama ve bu bilgileri işleme faaliyetlerinin özellikle uluslararası ilişkiler alanında yürütülen bilimsel ve akademik çalışmalarda sıklıkla kullanılmaya başlandığı görülmektedir (Turan, 2012: 51) Ülkelerin dış politikaları artık sadece devletten devlete

düzye de ğil, buna ek olarak bölgesel düzeylerde de planlanmakta ve uygulanmaktadır (Turan, 2012: 53).

Soğuk Savaşı'n sona ermesi, devletlerin dış politika alanlarındaki manevra alanlarını görece olarak artırmış, aynı zamanda dış politika konularında bir çeşitliliğin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde, dış politikanın çok boyutlu ve daha kapsamlı hale gelmesi, bölgesel düzeylerde yürütülecek analizlerin önemini artırmıştır (Turan, 2012, 54).

Küreselleşme olgusu bağlamında dinamikleri hızla değişen ve dönüşen günümüz dünyasının siyasi, askeri, sosyal ve kültürel koşullarının, disiplinler arası yöntemlerle daha iyi analiz edilmesine imkân veren bölge çalışmaları gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Bölge çalışmaları kapsamında yürütölen analizler, kendilerine has dinamikleri barındıran bölge ölkelerinin, siyasi, ekonomik, toplumsal, askeri ve kültürel özelliklerinin daha iyi anlaşılmasına ve bu şekilde de bu bölgelere yönelik orta ve uzun vadede daha gerçekçi politikaların ve stratejilerin oluşturulmasına imkân sağlamaktadır.

Yukarıda ana çerçevesi çizilmeye çalışılan bölge çalışmaları genel başlığı altında bu makalenin konusunu oluşturan Doğu Avrupa bölgesinin tarihsel arka planının incelenmesi bu çalışmanın esas amacını oluşturmaktadır. Bir bölgeyi tanımlarken ya da isimlendirirken o bölgede yer alan ölkelerin sayılması doğaldır. Literatürde Doğu Avrupa'nın hangi ölkelerden oluştuğu konusunda tam bir görüş birliğine varılabilmış değildir. Farklı ölkelerine Doğu Avrupa içerisinde yer verilmektedir. Bu noktada bir bölgenin daha çok siyasi anlamda sınırlarının çizilmeye çalışıldığı görölmektedir. Yine bir bölge analiz birimi olarak ele alınırken söz konusu bölgenin dar ya da geniş anlamda tanımlandığı görölmektedir. Bu çalışma kapsamında Doğu Avrupa'da yer alan ölkeler Rusya Federasyonu, Ukrayna, Moldova ve Beyaz Rusya olarak değerlendirilmiştir. Bu ölkelerden Rusya, her yönüyle diğer ölkelerden ayrılan bugünün uluslararası politika alanında güç merkezlerinden birisi konumundadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan Soğuk Savaş döneminde doğu blokunun liderliğini üstelenen Sovyetler Birliği'nin başat ölkesi olarak Rusya karşımıza çıkmaktadır. 1991 yılı itibariyle Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte eski on beş Sovyet cumhuriyeti bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Çalışma kapsamında Doğu Avrupa'da yer alan ölkelerden Ukrayna, Moldova ve Beyaz Rusya, Soğuk Savaş dönemi çalışmalarında Batılı Sovyet cumhuriyetleri olarak ele alınmışlardır.

Doğu Avrupa bölgesi bölge çalışmaları kapsamında başta siyaset, ekonomi, güvenlik ve kültürel boyutları olmak üzere birçok boyut üzerinden analiz edilebilir. Ancak bölge ülkelerinin tarihsel geçmişlerinin bölgeye has dinamikler bakımından bir değerlendirilmesinin yapılması diğer başlıklarda yapılacak çalışmalar için anlamlı bir ön çerçeve sunacaktır. Bu kapsamda, bu çalışma Doğu Avrupa bölgesinde yer alan ülkelerin tarihsel arka planlarına odaklanmaktadır. Makale kapsamında ilk olarak Doğu Avrupa bölgesi içinde kabul edilen Rusya Federasyonu'nun tarihsel olarak Avrupa ve Avrupalı devletler ile olan ilişkilerine değinilecektir. Bu kapsamda Rusya'nın neden Avrupalı bir devlet olarak kabul edildiği hususu üzerinde durulacaktır. Daha sonrasında ise bölge ülkelerinden sırasıyla Ukrayna, Moldova, ve Beyaz Rusya'nın tarihsel geçmişi uluslararası ilişkilerde bölgelerin analiz birimi olarak kabul edilmesi çerçevesinde özetlenmeye ve değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2. RUSYA FEDERASYONU

Rusya'nın Avrupalı bir devlet olup olmadığı konusu hep tartışmalı olagelmıştır. Baranovsky'e (2000: 443-445) göre coğrafi olarak Avrupa'nın yarısı Rusya'dır, yine aynı şekilde coğrafi olarak Rusya'nın yarısı da Avrupa içinde yer almaktadır. Rusya'nın Avrupa ile olan ilişkileri ve bağlantıları Rusya içinde her zaman bir tartışma konusu olagelmıştır. Rusya'nın Avrupalı bir devlet olup olmadığı da yine aynı şekilde sürekli bir tartışma konusu olmuştur. Baranovsky (2000: 443-445) üçlü bir sınıflandırmadan bahsetmektedir. Birinci grubun görüşüne göre, Rusya Avrupa'dır ve Rusya genetik olarak Hıristiyanlık uygarlığı soyundan gelmektedir. Rusya ve Avrupa aynı aileye mensuptur. İkinci bir görüşe göre, Rusya Asya'ya çok daha yakın ve benzerdir. Üçüncü bir görüşe göre ise, Rusya ne Avrupa ne Asya'dır, ne doğudur ne batıdır; bu görüşe göre Rusya özel bir örnektir. Rusya'nın Avrupalılığına ya da Avrupa'dan farklı oluşuna dair tüm bu görüşler tarihsel gelişmelere, dini inançlara, ahlaki değerlere, psikolojik özelliklere, davranış modellerine ve kültürel yönelimlere dayandırılmaktadır.

Ruslar, yüzyıllar boyunca Rusya'nın Avrupa'nın bir parçası mı yoksa Avrupa'dan ayrı mı olduğunu sorgulamışlardır. Stent'e (2007: 393-394) göre bu sorunun merkezi coğrafya ile uygarlık arasındaki ilişkide yatmaktadır. Rusya beş yüz yılı aşkın bir süredir coğrafi olarak hem Avrupalı hem de Asyalı bir ülke olmuştur. Çok uluslu bir Avrasya İmparatorluğu olarak tümüyle Avrupa'ya ya da Asya'ya ait olmayan, çok çeşitli kültürel unsurları içeren kendine özgü bir uygarlık geliştirmiştir. Rusya Avrupa için çoğu zaman tehdit

unsuru içeren bir ortak olmuştur. Avrupalılar da tarihsel olarak Rusya'yı Avrupalı bir ülke olarak görme eğiliminde olmamışlardır. Fakat Avrupa, Rusya için birbiri ile yakından bağlantılı çok önemli üç hususu, bir düşünceyi, bir modeli ve bir jeopolitik realiteyi ifade etmiştir.

I. Petro'dan Putin'e kadar Rus liderler Avrupa'nın siyasi sisteminin Rusya'nın kendine özgün koşulları ile uyumlu olmadığını düşünmelerine rağmen, Avrupa'yı modernleşmenin ve ekonomik gelişmenin bir modeli olarak görmüşlerdir. Rusya'yı daha güçlü ve müreffeh bir seviyeye getirme amacıyla olan Rus liderleri için Avrupa her zaman bir başvuru kaynağı olmuştur (Stent, 2007: 393-394). 17. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa Rusya için ekonomik, siyasi ve kültürel hâkimiyeti ve üstünlüğü simgeliyordu. Rusya ancak bu modeli örnek alırsa daha güçlü olabilirdi. Bu çerçevede I. Petro Avrupa'nın siyasi ve ekonomik düşünce akımlarını ülkesine getirmiştir. Onun Rusya'ya getirmek istediği Avrupa'nın değerleri ve normları değil siyasi ve ekonomik düşünce kaynakları ve kurumları idi. Rusya Avrupa modeline ait düşünceleri olduğu gibi almak yerine kendi koşullarına adapte etmek yolunu izlemiştir. Avrupa modelinin Rusya'ya ithal edilmesi aynı zamanda büyük bir güç olma amacı ile de eş anlamlı olarak görülmüştür (Stent, 2007: 397-400).

Rusya I. Petro döneminden bu yana özellikle de 1815–1914 yılları arasında Avrupa Devletler Sisteminin en etkili aktörlerinden birisi olmuştur. Rusya Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde Avrupa Müttefik sisteminin içinde yer almış ve Avrupa merkezli olarak başlayan Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştır (Stent, 2007: 402-403). İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ise Sovyetler Birliği sadece Avrupa'da çok güçlü bir aktör olmamış aynı zamanda uluslararası sistemin de kurucularından birisi olmuştur. Sovyetler Birliği Soğuk Savaş döneminde Doğu Avrupa'yı tamamen kontrolü altına almış ve bu coğrafyada kendi sistemini empoze etmiştir. Kremlin, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde uydulaştırma ve Sovyetleştirme politikaları takip etmek suretiyle, günlük yaşamın her alanında çok sıkı bir denetim kurmuştur. Bu dönemlerde Rusya Avrupa düzeninin sadece bir nesnesi değil mimarlarından birisi de olmuştur (Stent, 2007: 404).

Rusların tarihsel geçmişlerine bakılacak olursa Doğu Slavlarının ilk devletlerinin milattan sonra 9. yüzyılda Kiev merkezli olarak ortaya çıktığını görmekteyiz. 988 yılında liderleri Vladimir tarafından Hıristiyanlığı seçmişlerdir. Hıristiyanlık dininin seçimi Rusların kültürel ve siyasi oryantasyonlarında çok önemli etkilerde bulunmuştur. Kiev Rus Devleti 1054 yılında en geniş sınırlarına

ulaşmış ve 13. Yüzyılda da Moğolların istilasına uğramıştır. Ruslar, 1242 yılından itibaren yaklaşık iki asır boyunca Moğol egemenliği altında yaşamışlardır. Moğol istilası sonrasında Ruslar çok sayıda küçük prensliğe bölünmüştür. 1300–1550 yılları arasındaki dönemde Moskova Prenslığı diğer rakip prenslikleri kendisine bağlamayı başarmış ve tüm Rusların siyasi merkezi olmuştur. Moskova Prenslığı siyasi otoriteyi tek elde toplayarak ve güçlenerek Moğol idaresine son vermeyi başarmış ve topraklarını günden güne genişletmiştir. 16. yüzyılın ortalarından itibaren Çarlar tarafından yönetilmeye başlayan Ruslar bu tarihten itibaren Çarlık Rusyası adı altında yaşamışlardır. 1600–1900 yılları arasında Rus İmparatorluğu sınırlarını sürekli olarak genişletmiştir. 18. yüzyılın sonları itibariyle Rusya Sibirya, Batı Ukrayna, Litvanya, Polonya ve Kırım'ı ele geçirmiştir. 1809 yılında Finlandiya, 19. yüzyılın ilk yarısında ise Kafkas ülkeleri Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan ile geniş Orta Asya toprakları imparatorluk sınırları içine dâhil edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında 1917 tarihli Bolşevik İhtilali (Ekim Devrimi) ile Çarlık Rusyası dağılmış, ardından da 1922 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) kurulmuştur (Donaldson and Noguee, 2005: 109-110).

Soğuk Savaş, İkinci Dünya Savaşı sonrasında iki başat güç Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği önderliğinde ideolojik olarak tanımlanmış iki kutup arasında başlamıştır. Soğuk Savaşın başlamasıyla Batı Bloğunun savunma ve güvenlik örgütü olarak NATO 4 Nisan 1949'da kurulmuştur. Sovyetler Birliği liderliğindeki Doğu Bloğu ise 14 Mayıs 1955'de kurulan Varşova Paktı ile Soğuk Savaş döneminde NATO'ya karşı askeri organizasyonunu şekillendirmiştir. 1945 sonrasında blokların dünya üzerinde etki alanı kurma mücadelelerinde Sovyetler Birliği Doğu Avrupa'da başat bir güç olmuş ve Doğu Avrupa ülkelerinde siyasi ve askeri kontrolü ele geçirmiştir. Soğuk Savaşın başlamasıyla birlikte mağlup Almanya Müttefikler tarafından dört askeri bölgeye ayrılmıştır. Batı bölgelerini kontrol eden ABD, Fransa ve İngiltere'nin kontrolü altında olan bölgelerin birleştirilmesi suretiyle 23 Mayıs 1949'da Federal Almanya Cumhuriyeti kurulmuştur. Buna karşılık Sovyetlerin kontrolü altında olan bölgede de 7 Ekim 1949'da Demokratik Almanya Cumhuriyeti kurulmuştur (Donaldson and Noguee, 2005: 111-112).

Soğuk Savaş döneminde uluslararası ilişkiler Sovyet yöneticileri tarafından kapitalizm ve sosyalizm arasında bir sınıf mücadelesi olarak algılanmıştır. 1985'de Mihail Gorbaçov Komünist Partisi genel sekreterlik görevine geldikten sonra doğu ve batı

kampları arasındaki tansiyon düşmeye başlamıştır. Gorbaçov uluslararası tansiyonu düşürmek ihtiyacını hissetmiş ve Sovyetlerin uluslararası ilişkiler anlayışını değiştirmiştir. ‘Yeni Siyasi Düşünce’ olarak adlandırılan bu yeni politikaya göre Gorbaçov sınıf mücadelesine dayalı dış politika yerine ortak insani değerleri dış politikanın merkezine oturtmaya çalışmış ve ‘Ortak Avrupalı Değerlere’ vurgu yapmıştır. Gorbaçov ‘Perestroyka’ (Yeniden Yapılanma) ve ‘Glasnost’ (Açıklık) adını verdiği reform çalışmalarını Yeni Siyasi Düşünce çatısı altında hem Sovyetler Birliği içinde hem de Doğu Avrupa’daki Sovyet uydusu devletler içinde uygulamaya sokmuştur. 9 Kasım 1989’da Berlin Duvarının yıkılmasından sonra Batı ve Doğu Almanya’nın birleşmesi konusu her iki blok arasındaki ana müzakere konusu olarak ortaya çıkmıştır. İki taraf arasında yapılan görüşmeler sonucunda Almanya’nın birleşmesine dair nihai anlaşma 12 Eylül 1990’da imzalanmış ve 3 Ekim 1990’da iki Almanya’nın birleşmesi resmi olarak gerçekleştirilmiştir. Almanya’nın birleşmesinden sonra Doğu Bloğu ülkeleri Batıyı artık ideolojik bir düşman olarak görmediklerini ilan etmişler ve bu da Varşova Paktı’nın geleceğinin sorgulanmasına yol açmıştır. Nihayet 31 Mart 1991 tarihinde Varşova Paktı dağılmıştır. 8 Aralık 1991’de Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna arasında Bağımsız Devletler Topluluğu’nun (BDT) kurulduğunun ilan edilmesi ile birlikte Sovyetler Birliği’nin resmi olarak varlığına sona ermiş oldu. Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla en büyüğü Rusya Federasyonu olmak üzere toplam on beş yeni bağımsız devlet uluslararası politika sahnesindeki yerini almıştır (Donaldson and Noguee, 2005: 112-114).

3. UKRAYNA

Doğu Avrupa bölgesinin önemli halklarından birisi olan Ukraynalıların kimliği Stent’in (2007: 4) ifadesi ile Ukraynalılar arasında dahi tartışmalı bir konu olagelmıştır. Bu durum Ukraynalıların birçok farklı yönetimin idaresi altında yaşamalarından kaynaklanmaktadır. 1569 yılında Litvanya Büyük Dükalığı ile Polonya arasında kurulan siyasi birlik çatısı altında yaşayan ve Rutenyalıları olarak adlandırılan Ukraynalılar Ortodoksluğu benimsemelerine rağmen 1596’da Papalığın otoritesini kabul etmişlerdir. Ukrayna tarihte ilk kez 1648 yılında bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmış ancak bu devletin varlığı sadece 1654 yılına kadar devam etmiştir. Nitekim 1654’de Ukrayna’nın bir bölümü Rusya ile birleşirken, diğer kalan bölümleri Lehistan-Litvanya Birliği idaresi altına girmiştir. 1654–1795 yılları arasında bugünkü Ukrayna topraklarının büyük bir kısmı Orta ve Doğu Avrupa’nın yeni egemen

imparatorluklarının, bir tarafta Avusturya–Macaristan İmparatorluğu diğer yanda Rus İmparatorluğu, sınırlarına katılmıştır. Polonya topraklarının paylaşılmasının ardından Ukraynalılar bu iki büyük imparatorluk çatısı altında ikiye bölünmüşlerdir. Zira Ukrayna'nın bugünkü siyasi ve kültürel bölünmüşlüğü'nün kökenleri 19. yüzyıla kadar gitmektedir. Bunun nedeni de Ukraynalıların farklı sistemlere sahip iki büyük imparatorluk bünyesi içinde bölünmüş olmalarından kaynaklanmaktadır. Rus Çarlığı çatısı altında yaşayan Ukraynalılar ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yönetiminde yaşayan Ukraynalılar arasında ulusal bilinçlerine dair bir etkileşimin varlığı çok sınırlı bir düzeyde kalmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Rus İmparatorluğu'nun dağılması ile birlikte, 1917'de 'Ukrayna Halklarının Cumhuriyeti'nin kuruluşu ilan edilmiştir. Fakat bu cumhuriyetin ömrü çok kısa sürmüş ve Bolşevik Devrimi'nin ardından yeni bir Ukrayna devletinin kuruluşu ilan edilmiş, fakat bu devlet de Kızıl Ordu tarafından ortadan kaldırılmıştır. Aynı dönemlerde, batıda yaşayan Ukraynalılar da, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılması ile birlikte kendi cumhuriyetlerini kurmuşlardır. Daha sonrasında Polonya bu yeni Ukrayna devletini ele geçirmiştir. İki dünya savaşı arası dönemde Sovyetler Birliği ve Polonya idaresi altında olan Ukraynalıların ulusal bilinçleri Polonya ve Rus idarelerine karşı yavaş yavaş gelişmiştir. Polonya ve Rus yönetimlerinin Ukraynalıların ulusal bilinçlerinin gelişiminin ve bağımsız bir Ukrayna kimliği oluşumunun engellenmesine yönelik sert ve şiddetli politikalar izledikleri görülmektedir. Buna rağmen 1939'da Almanya ve Sovyetler Birliği arasında Molotov-Ribbentrop Paktı'nın imzalanmasının ardından, Stalin modern Ukrayna'nın oluşumuna olanak sağlamıştır. Nitekim bu dönemde Sovyetler Birliği Polonya'dan Galiciya ve Volhinya'yı topraklarına katarak Ukrayna dilini konuşan toprakları birleştirmiştir (Stent, 2007: 5).

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra Polonyalılar ve Ukraynalılar arasında çıkan iç savaş etnik temizliklere ve sonuçta da Sovyetler Birliği içinde yeni Ukrayna kimliğinin pekiştiği daha büyük bir 'Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin oluşumuna yol açmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte 24 Ağustos 1991'de Ukrayna da bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlık sonrası dönemde ülkenin batısında ve doğusunda yaşayan Ukraynalılar ulusal bilinç konusunda farklı görüşlere sahip olmuşlar hatta Rusların çoğunluğu da Ukraynalıları ayrı bir ulus olarak görmemişlerdir (Stent, 2007: 6).

4. MOLDOVA

Doğu Avrupa bölgesinin bir diğer halkı olan Moldovalılara ait ilk devlet 14. yüzyılın ortalarında bir prenslik olarak kurulmuştur. Bu tarihten sonra Moldova toprakları Macarlar, Tatarlar ve Türkler tarafından işgal edilme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Ancak Moldovalılar 14. ve 15. yüzyıllar boyunca bağımsızlıklarını korumayı başarmışlardır. Bağımsızlıklarını korumalarına rağmen Transilvanya ve Moldova devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nun hükümdarlığı altında vergi vermek zorunda kalmışlardır (Bruchis, 1996: 7-9). Bağımsız Moldova Prensiği 1457–1504 yılları arasında hükümdarlık yapan Büyük Ştefan önderliğinde sınırlarını Karpat dağları ve Bukovina ormanlarından Tuna nehrinin kuzeyine, Dinyester nehrine ve Karadeniz'e kadar genişletmeyi başarmıştır (Kolsto and Edemsky, 1993: 976). 1538 yılında Moldova Prensiği Osmanlı kontrolü altına girmiştir. 1600 yılında Wallachia, Transilvanya ve Moldova prenslikleri tarihlerinde ilk kez Romen Prensiği adı altında birleşmişlerdir. Bu birlik kısa ömürlü olmasına rağmen, sonraki nesiller için özellikle de 19. yüzyılda Romenlerin yaşadıkları toprakları bir arada tek bir ulus devlet çatısı altında toplamak amacıyla çalışan entelektüel kesimler için cesaret verici bir tarihsel deneyim olmuştur (Treptow, 1996: 150-151).

1772–1774 yılları arasındaki Osmanlı-Rus Savaşından sonra imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'nın hükümlerine göre, Moldova Prensiği siyasi özgürlüklerini genişleterek Osmanlı idaresi altında kalmaya devam etmiştir (Kolsto and Edemsky, 1993: 977). 1806–1812 yılları arasındaki Osmanlı-Rus Savaşını bitiren 1812 tarihli Bükreş Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu Moldova Prensiği'nin doğu yarısını Rus İmparatorluğu'na bırakmıştır. Geriye kalan topraklar üzerindeki Moldova Prensiği de 1859'da Wallachia Prensiği ile birleşerek Romanya Krallığını oluşturmuştur. Rusya'nın kontrolü altına giren bölge, bu tarihten sonra Baserabya adını almıştır. Baserabya, Rus İmparatorluğu idaresi altında önemli derecede otonomi kazanmıştır. İlk başlarda Moldovalılar Baserabya nüfusunun %86'sını oluşturmaktaydılar. Ancak 19. yüzyılın ortalarından itibaren Rusya, Baserabya'nın Moldovalı nüfusunu asimile etmeye başlamıştır (Roper, 2002: 102) 1867'den sonra Romen dili eğitim dili olmaktan çıkarılmış, yerini tek eğitim dili olarak Rusça almış ve Romen okulları kapatılmıştır (Treptow, 1996: 336). Özetle Çarlık Rusyası bölgenin demografik ve kültürel yapısını değiştirmeye yönelik politikalar takip etmiştir. Çarlık Rusyası'nın diğer bölgelerinden Gagavuzlar, Bulgarlar, Almanlar ve diğer milletlerden göçmenler Baserabya'ya

getirilerek bölgenin demografik yapısı değiştirilmeye çalışılmıştır (Bruchis, 1996: 13).

1878 tarihli Berlin Kongresi sonucunda Romanya, Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını kazanmıştır. Yeni Romen devletinin oluşumu Baserabya'yı da içerecek şekilde bütün Romenlerin tek bir devlet çatısı altında toplanmalarını gündeme getirmiştir. Ancak henüz o tarihlerde Baserabya'da bağımsızlık mücadelesine girilerek Romanya ile birleşmeyi amaçlayan ulusal bir örgütlenme yoktu. Bu tarz bir Moldovalı ulusal hareket ancak 1905 tarihli Rus devriminden sonra ortaya çıkacaktır (Vahl and Emerson, 2004: 2). Bu tarihlerde hem Baserabya hem de Transdinyester bölgeleri Rus İmparatorluğu'na ait olmalarına rağmen her iki bölgenin kültürel ve ekonomik gelişimleri farklı olmuştur. Baserabya şehirleşmenin düşük olduğu büyük ölçüde bir tarım bölgesi iken, Dinyester nehrinin doğu yakasında Slav ağırlıklı bir kültür ve nüfus yapılanması oluşmuştur. Bu bölgedeki insanlar daha çok ticaret ile uğraşmışlardır ve bölgenin şehirleşme oranı yüksek olmuştur (Kolsto and Edemsky, 1993: 977).

1905 tarihli Rus Devriminden sonra Baserabya'daki Moldovalılar tarafından etnik temele dayalı siyasi hak ve kültürel özgürlük talepleri seslendirilmeye başlamıştır. 1917 tarihli Rus devriminin de etkisi ile Baserabya'da devrimci bir hareket ortaya çıkmış ve bu hareket sonrasında toplumun her kesiminden temsilcilerin yer aldığı 'Ulusal Meclis' kurulmuştur (Bruchis, 1996: 13-15). Ulusal Meclis 15 Aralık 1917 tarihinde Rusya'nın özerk bir parçası olarak 'Moldova Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etmiştir (Vahl and Emerson, 2004: 2). 5 Şubat 1917'de ise Ulusal Meclis, sınırları Prut nehrinden Dinyester nehrine kadar olan 'Baserabya Moldova Demokratik Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etmiştir. Ancak Dinyester nehri ile Ukrayna arasında kalan Transdinyester bölgesi bu yeni cumhuriyet içerisinde yer almamıştır. Moldova Ulusal Meclisi 27 Mart 1918 tarihinde Romanya ile birleşme kararı almıştır. Bu karar üzerine 1918 yılının sonlarında Bukovina ve Transilvanya 'Büyük Romanya' projesi için Baserabya ile birleşmişlerdir. Bu birleşme ile Romenler tarihlerinde ilk kez etnik sınırları ile uyumlu bir siyasi coğrafyaya kavuşma imkânına sahip olmuşlardır (Treptow, 1996: 394-400).

Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra Baserabya'nın statüsü Romanya ve Sovyetler Birliği arasında sürekli bir ihtilaf konusu olmuştur. İki taraf arasında müzakereler yürütülmesine rağmen, Sovyetler Birliği Baserabya'yı Romanya'nın bir parçası olarak görmemiş ve hatta Baserabya'daki Bolşevikleri de Romanya

aleyhine desteklemiştir. Rusya'daki iç savaşta Bolşeviklerin zaferinin ardından 1922'de 'Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti' kurulmuş ve 1924'de 'Moldova Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti', Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak kurulmuştur. Bugünkü Transdinyester toprakları da Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti içerisinde yer almaktaydı (Vahl and Emerson, 2004: 2-3). Moldova Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti bölgede Sovyet etkisinin sağlanması için bir köprü vazifesi görmüştür. Moldova Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulmasındaki temel amaç Sovyetler Birliği'nin, Moldovalıların ve Romenlerin aslında iki farklı etnisiteye mensup olduklarını gösterme isteği idi (King, 1994: 348).

Almanya ve Sovyetler Birliği arasında 23 Ağustos 1939 tarihinde imzalanan 'Molotov-Ribbentrop Paketi' hükümlerine göre, Sovyetler Birliği 26 Haziran 1940'da, Romanya'ya, Baserabya'yı kendisine bırakması için ultiatom vermiştir. Bunun üzerine Romanya Baserabya'dan çekilmeye başlamış ve Sovyetler Birliği de Baserabya'yı kendi topraklarına katmıştır. 2 Ağustos 1940 tarihinde 'Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti' kurulmuştur (Vahl and Emerson, 2004: 3). İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya ile ittifak yapan Romanya 1941 yılında hem Baserabya'yı hem de bugünkü Transdinyester topraklarını kendi egemenliği altına almıştır. Ancak 1944 yılında Kızıl Ordu Baserabya'yı tekrar kontrol altına almış ve daha önce kurulan Moldova Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti çatısı altındaki altı bölge ile Baserabya'yı birleştirerek bir kez daha 'Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni (MSSR) kurmuştur (Roper, 2002: 103). Bu tarihten itibaren de Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını ilan ettiği tarih olan 27 Ağustos 1991'e kadar, Sovyetler Birliği'nin on beş cumhuriyetinden birisi olarak varlığını devam ettirmiştir.

1980'li yılların ortasından itibaren Sovyet cumhuriyetlerinde Mihail Gorbaçov tarafından başlatılan reform hareketleri Moldova'da yaşayan etnik grupların da kendilerine uygulanan Ruslaştırma politikalarına karşın daha fazla siyasi, kültürel hak ve özgürlük taleplerinde bulunmalarına yol açmıştır. Siyaset, kültür ve dil alanlarında daha fazla hak ve özgürlük taleplerinde bulunan farklı etnik gruplara mensup topluluklar bir araya gelerek bir muhalif kanat oluşturmuşlardır. İlk başlarda bu muhalif hareketlerin kimlik ve etnisite etrafında şekillenen talep ve politikaları yoktu. Daha sonra bu farklı kesimler bir araya gelerek dil ve kültür alanındaki reform taleplerini hayata geçirme amacıyla olan 'Popular Front' adı altında bir muhalif organizasyona dönüşmüştür.

Ağustos 1989'da Moldova Yüksek Sovyeti Latin alfabesini kullanan Moldova dilini devlet dili olarak ilan etmiştir. Popolar Front da daha öncesinden farklı olarak Romanya ile yakınlaşmaya yönelik bir politika izlemeye başlamıştır. Moldova dilinin devletin resmi dili olarak ilan edilmesi özellikle Transdinyester'de yaşayan ve Rusça konuşan gruplar tarafından kendi statülerine yönelik bir tehdit olarak algılanmıştır. Bunun üzerine Gagavuzlar Eylül 1989'da ülkenin güneyinde kendi bağımsız cumhuriyetlerinin kuruluşunu ilan etmişlerdir. Ukraynalılar ve Bulgarlar da Ruslarla birlikte 'Edinstvo' adı altında Rus yanlısı bir organizasyon çatısı altında örgütlenmeye başlamışlardır (Roper, 2008: 82-83).

1990'da yapılan parlamento seçimlerinde Popolar Front mecliste 66 sandalye kazanarak tamamına yakını etnik Moldovalılardan oluşan bir hükümet kurmuştur. Meclis tarafından devlet başkanı olarak seçilen Mircea Snegur ve başbakan Mircea Druc Romanya ile birleşme yanlısı bir politika izlemekte idiler. Mayıs 1990'da Tiraspol ve Bender gibi şehirlerin kontrolünü elinde bulunduran yöneticiler yeni parlamentonun meşruluğunu reddetmişler ve tüm yerel kurumlar üzerinde egemenliklerini ilan etmişlerdir. Eylül 1990'da 'Transdinyester Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kuruluşu ilan edilmiş ve 27 Ağustos 1991'de Moldova'nın Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını ilan etmesinin hemen ardından Transdinyester bölgesi Eylül 1991'de Moldova'dan bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu tarihten itibaren de Transdinyester bölgesinin statüsünün ne olacağı konusu Moldova iç ve dış politikasının en önemli gündem maddesi ola gelmiştir (Roper, 2008: 84).

5. BEYAZ RUSYA

Bölge ülkelerinden Beyaz Rusya'nın tarihi eski çağlara kadar gitmekle birlikte, bugün için Beyaz Rusya devletinin kökenlerinin ne olduğuna dair bir uzlaşma yoktur. Buna karşın Beyaz Rusların ilk olarak Dvina nehri daha sonrada Pripyat ve Sozh nehirleri dolaylarında yaşayan üç topluluktan ki bunların isimleri Krivichi, Dregovichi ve Radimichi'dir, kökenlerini aldıklarına inanılmaktadır. Beyaz Rusya tarihinin ortaçağ dönemi ise 980 yılındaki Polatsk Prenslığıne kadar gitmektedir. 10. yüzyılın sonlarında Polatsk Prenslığı Kiev Ruslarının lideri Vladimir tarafından ilhak edilmiştir. O dönemde bugünkü Beyaz Rusya sınırları içerisinde yer alan üç prenslik ortaya çıkmıştır. Bunlar Smolensk, Polatsk-Vitsebks ve Turau-Pinsk idi. O zamanki Beyaz Rusya toprakları 1240 yılında Kiev Rus Devletini de yıkan Moğollar tarafından yapılan işgalden göreceli olarak çok zarar görmemiştir (Marples, 1999: 1).

14. yüzyılda Beyaz Rusya toprakları başkenti Vilnus olan Litvanya Büyük Dükalığı'nın bir parçası olmuştur. 1569 yılında ise Litvanya Büyük Dükalığı Polonya ile siyasi bir birlik kurmuştur. Bu dönemden itibaren Beyaz Ruslar, Ortodoksluktan Roma Katolikliğine geçmeleri yönünde baskı görmüşlerdir. Polonya ve Litvanya arasında kurulan birlik 18. yüzyılın sonlarına dek sürmüştür. 1772–1795 yılları arasında Polonya topraklarının Avusturya, Rusya ve Prusya arasında paylaşılması sonucu Beyaz Rusya toprakları Rus İmparatorluğu'nun kontrolü altına girmiştir. Bir Beyaz Rus ulusu kavramının ilk kez 19. yüzyılda ortaya çıktığı görülür. 19. yüzyılda Çarlık Rusyası'nın hâkimiyeti altında olan Beyaz Rusya kültürel alanda önemli atılımlar yapmış aynı zamanda sanayi alanında kaydetmiş olduğu önemli ilerlemelerle Rus İmparatorluğu çatısı altındaki diğer birçok bölgenin önüne geçmeyi başarmıştır. 1905 yılı itibariyle Beyaz Rus halkının kendi dilinde gazete ve kitap yayını yapmasına izin verilmiş, bu sayede milliyetçi hareketler genişlemiştir. 1905–1914 yılları arasında, Rusya'dan bağımsız bir devlet statüsü kazanabilecek kapasitede olmamasına rağmen milliyetçi kültürel bir canlanma ortaya çıkmıştır. 1905–1917 yılları arasında Beyaz Rusya topraklarında devrimci birtakım hareketlenmeler baş göstermesine ve hatta 1918 yılında bağımsız bir Beyaz Rusya devletinin ilan edilmesine rağmen, Beyaz Ruslar tarihsel ve dilsel temellere dayalı bir ulus devlet inşa etmekten çok uzaktılar. O dönemde Beyaz Rus nüfusunun çok büyük çoğunluğu kırsal alanlarda yaşamakta idi ve temel olarak tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık ile uğraşmakta idiler. Beyaz Ruslar o dönemde, bağımsız yeni bir ulusal devletin inşasında önemli rol oynayan eğitilmiş, şehirli ve ticaretle uğraşan bir orta sınıftan ve entelektüel birikimden yoksundular (Marples, 1999: 2).

Ulusal bilincin bağımsızlık için yeterli düzeyde olmamasına rağmen, 1902 yılında Beyaz Rusya Devrimci Partisi kurulmuş, bu parti daha sonra 1903 yılında 'Beyaz Rusya Sosyalist Hramada' (BSH) adını almıştır. BSH Çarlık yönetimine son veren 1917 tarihli Şubat Devrimi sırasında etkinliğini artırmıştır. O dönemlerde Beyaz Rus köylüler yeni hak taleplerinde bulunmuşlar ve buna ek olarak da Beyaz Rus aydınlar yeni bir siyasi program oluşturmaya başlamışlardır. 1917'de BSH içinden Beyaz Rusya Komünist Partisi ve Beyaz Rusya Sosyal Demokrat Parti çıkmıştır (Marples, 1999: 3).

25 Mart 1918 tarihinde bağımsız Beyaz Rusya devletinin kurulduğu ilan edilmiştir. Ne var ki bu devlet Birinci Dünya Savaşı sonrasında büyük güçlerin işgali altında idi ve nitekim bu yeni devlet galip devletler ile Bolşevik rejimi arasında imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması ile geçersiz kılınmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonucunda

iki büyük imparatorluk, Avusturya-Macaristan ve Çarlık Rusyası, dağılmış ve imzalanan antlaşmalarla Orta ve Doğu Avrupa'da Baltık devletleri, Çekoslovakya ve Yugoslavya gibi yeni bağımsız devletler ortaya çıkmıştır. Ancak Beyaz Rusya bağımsız bir devlet statüsü kazanamamıştır. Bunun nedeni Beyaz Rusya'nın o tarihlerde ne çizilmiş sınırları ne de geçmişte ve o dönemde ulusal bir statü kavramına sahip olmaması idi. Özetle 1918 yılı itibariyle Beyaz Rusya bir ulus devlet oluşumu için gerekli olan ön koşulları sağlayabilmiş değildi (Marples, 1999: 4).

1 Ocak 1919 tarihinde 'Beyaz Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin (BSSC) kuruluşu ilan edilmiştir. Bu ilanla Beyaz Rusya'da Sovyet rejimi kurulmuş oluyordu. Daha sonra 2-3 Şubat 1919 tarihlerinde Beyaz Rusya Kızıl Ordu tarafından işgal edilmiş ve Beyaz Rusya'da işçilerin, köylülerin ve Kızıl Ordu temsilcilerinin katılımı ile ilk Beyaz Rusya Kongresi toplanmıştır. Bu kongrede BSSC'nin ilk anayasası onaylanmıştır. Bu arada Polonya ordusu 19 Şubat 1919 tarihinde Brest-Litovsk'u işgal etmiştir. Bu işgal üzerine Sovyet yöneticileri 4-6 Mart 1919 tarihlerinde topladıkları bir kongre ile başkenti Minsk olan Litvanya-Beyaz Rusya Sovyet rejimini kurmuşlardır. Fakat Polonya-Sovyet savaşı bu ortak rejime son vermiş ve Minsk Polonya ordusunun yaklaşık bir yıl süreyle Temmuz 1920'ye kadar işgali altında kalmıştır. Beyaz Rusya toprakları Kızıl Ordu tarafından tekrar ele geçirilince, 31 Temmuz 1920'de yeni bir Beyaz Rusya Sovyet Cumhuriyeti'nin kuruluşu ilan edilmiştir. Bu cumhuriyetin sınırları konusundaki ihtilaflar 18 Mart 1921 tarihinde Riga'da imzalanan Sovyet-Polonya Barış Antlaşması'na kadar çözülememiştir. Bu barış antlaşması ile kırsal alanda yaşayan Beyaz Rusların çoğunluğunu içeren batı Beyaz Rusya toprakları yeni kurulan bağımsız Polonya devletine bırakılmıştır. Bu şekilde Beyaz Rusya ikiye ayrılmış oluyordu. 30 Haziran 1922 tarihinde Beyaz Rusya; Rusya, Ukrayna ve diğer Kafkasya cumhuriyetleri ile birlikte yeni kurulan SSCB'ye katılmıştır. 11 Nisan 1927 tarihinde BSSC'nin ikinci anayasası kabul edilmiştir. 1922 sonrası dönemde Beyaz Rusya'da Sovyet yöneticileri tarafından büyük çaplı kamulaştırma faaliyetleri başlatılmıştır (Marples, 1999: 5-7).

1922 sonrası dönemde Sovyet otoriteleri BSSC içinde kültürel gelişmelere izin verirken, yeni kurulan Polonya devleti sınırları içerisinde kalan Beyaz Rusların özerklik taleplerine Polonya şiddetle karşı çıkmıştır (Marples, 1999: 15-16).

Ukrayna ve Moldova ile birlikte düşünüldüğünde Beyaz Rusya'nın ayrı bir ulusal kimliğe sahip olmak bakımından en zayıf tarihi birikime sahip olduğu görülmektedir. Sovyetler döneminde

güçlü bir Ukraynalı kimliği ile yavaş yavaş belirginleşen bir Moldovalı kimliği olmasına rağmen, Beyaz Ruslar bu anlamda oldukça zayıf bir ulusal kimliğe sahiptiler. Bu nedenle Soğuk Savaşın sona erdiği dönemde Beyaz Ruslar, Ukraynalılar ve Moldovalılar kadar bağımsızlık için hazır değildiler (Stent, 2007: 7).

Doğu Avrupa’da dil ve din unsurları, ulusal kimliğin temel belirleyicileri arasında yer almaktadır. Bu anlamda Rudling’e (2008: 56) göre Beyaz Rusya coğrafya ve dil unsurları bakımından belirli sınırlara sahip değildir. Beyaz Rus diyalektiğinin nerede son bulup Rusça ve Lehçenin nerede konuşulmaya başlandığına dair açık ve belirli sınırlar yoktur. Son iki yüzyıl boyunca Rusça ve Lehçe Beyaz Rusya’daki elit grupların kullandıkları dildi. Bir başka ifade ile Beyaz Rus dili Rusça ve Lehçe kadar prestijli bir dil değildi ve bu durumda ayrı bir Beyaz Rus kimliğinin modern bir ulusal kimlik olarak kendini göstermesine engel teşkil etmiştir. Rus imparatorluk otoriteleri de Beyaz Rusları, Rus olarak görme eğiliminde olmuşlardır. Belirli dönemler haricinde, Sovyet ve Polonya yönetimleri güçlü bir Beyaz Rus ulusal kimliğinin gelişimi için uygun bir ortam yaratmamışlardır.

İki savaş arası dönemde Polonya sınırları içerisinde yaşayan Beyaz Ruslar kendi kültürlerini korumada oldukça zayıftılar ve yeteri kadar organize değildiler. Polonya hükümeti 1919–1920 yıllarındaki Polonya-Sovyet savaşında ele geçirdiği Beyaz Rusya topraklarını sistematik olarak kolonileştirme politikası uygulamıştır. Bu dönemde Polonya’daki bütün Beyaz Rus okulları kapatılmıştır. Yine aynı şekilde Beyaz Rus dilinde yazılmış kitaplar sistematik olarak yasaklanmıştır ve hatta 1939 yılı itibarı ile Polonya’da Beyaz Rus dilinde yazılmış kitap kalmamıştır. Siyaset ve kültür alanındaki bu engellemeler farklı bir Beyaz Rus kimliğinin geniş halk kitlelerince benimsenmesini zorlaştırmıştır (Rudling, 2008: 57-58).

İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasından sonra Kızıl Ordu 17 Eylül 1939’da Batı Beyaz Rusya’ya girmiş ve Polonya, Alman ve Sovyet işgal bölgeleri altında ikiye bölünmüştür. Kızıl Ordu 22 Eylül 1939’da Brest’e ulaşmış ve bu sayede Beyaz Rusya toprakları birleştirilmiştir. Ekim-Aralık 1939 tarihleri arasında Batı Beyaz Rusya’nın BSSC’nin bir parçası olarak SSCB’ye resmi katılımı sağlanmıştır. Daha sonra BSSC 22 Haziran 1941’de Almanya tarafından işgal edilmiştir. Beyaz Rusya 1941–1944 yılları arasında Alman işgal yönetimi altında kalmıştır. Kızıl Ordu 26 Kasım 1943 tarihinde tekrar Beyaz Rusya topraklarına girmiş ve nihayet 3 Temmuz 1944 tarihinde Beyaz Rusya’nın başkenti Minsk Kızıl Ordu tarafından ele geçirilmiştir (Marples, 1999: 15-16).

2. Dünya Savaşı sonrasında Sovyet hükümeti Beyaz Rusya Cumhuriyeti üzerinde yoğun bir sanayileştirme politikası izlemiştir. Özellikle 1959–1970 yılları arasında Beyaz Ruslar önemli ölçüde sanayileşme ve şehirleşme politikaları ile karşı karşıya kalmışlardır. Yoğun sanayileşme ve kentleşme politikaları çerçevesinde Beyaz Rus halkı tek tip Sovyet insanı oluşturma politikalarına maruz kalmış, bu politikalarla bölünmez bir Sovyet ulusu inşa edilmeye çalışılmış ve sonuç olarak da tüm bunlar Beyaz Rusların ulusal kimliklerine ait unsurların ortadan kaldırılmasına yol açmıştır. Sovyetlerin bu dönemde izlemiş oldukları bu politikaların en önemli aracı Rus dilinin ve kültürünün yaygınlaştırılması olmuştur. O dönemlerde Rusça yüksek eğitimin ve bürokrasinin dili olmuştur.

Beyaz Rusya, Rus İmparatorluğu zamanında ve İkinci Dünya Savaşına kadar olan Sovyet döneminde az gelişmiş bölgelerden biri olmasına rağmen İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Sovyet Cumhuriyetleri arasında en çok sanayileşen bölgelerden birisi olmuştur. 1980 yılı itibari ile Beyaz Rusya siyasi olarak istikrarlı ve ekonomik olarak da büyüyen bir Sovyet Cumhuriyeti konumunda idi. Bu durum ülkeye emekli olmuş birçok Sovyet askerinin ve ailelerinin yerleşmesine yol açmıştır. Bu grubun ülkenin siyasi kültürü üzerinde önemli etkileri olmuştur. Emekli Sovyet askerlerinin etkisi ile Sovyet unsuru öncelikli olmuş böylece de Beyaz Rus kültürünün unsurları daha az vurgulanır hale gelmiştir.

Geçmişte Batı yanlısı bir Beyaz Rus milliyetçiliği var olmuştur ve bugün de halen var olmaya devam etmektedir. Ancak siyasi baskılar ve uygun olmayan sosyal koşullar Beyaz Rusya’da milliyetçi yapılanmaların büyük bir kitle hareketine dönüşmesini engellemiştir. Belarus milliyetçiliği küçük bir aydın sınıfı ile sınırlı kalmıştır. Beyaz Rusya milliyetçi hareketi olan ‘Beyaz Rus Popüler Front’ belli dönemlerde lider muhalif hareket olarak faaliyetlerde bulunmak istemiştir. Beyaz Rusya’nın bağımsızlığını kazanmasından itibaren de bu hareket Batı Avrupa ile entegrasyon, piyasa ekonomisine yumuşak bir geçiş ve ülkenin komünist geçmişi ile keskin bir ayrılık gibi siyasi ve ekonomik hedefler gütmüştür (Rudling, 2008: 58-59).

Gorbaçov döneminin başlarında Beyaz Rus dilinin kullanımı düşüşte idi ve Ruslaştırılmış Beyaz Ruslar dillerinin yeniden canlandırılmasına ve öğrenilmesine ilgi göstermiyorlardı. Beyaz Rus dili genellikle yaşlı nüfus ve kırsal bölgelerde yaşayanlar tarafından kullanılıyordu. 1989’da yapılan nüfus sayımına göre, sayıma katılanların yüzde 36,7’si Beyaz Rus dilini evlerinde kullandıklarını söylerken yüzde 62,8’i Rusçayı kullandıklarını söylemişlerdir. BSSC

Yüksek Sovyeti 1 Eylül 1990'dan itibaren Cumhuriyetin resmi dilini Beyaz Rus dili olarak ilan etmiştir. Bu hareket hükümet görevlileri arasında ve bürokraside ilgi görmemiştir ve Beyaz Ruslar dil alanındaki Ruslaştırma faaliyetlerini Beyaz Rus kültürüne zarar veren değil, doğal bir gelişme olarak görmeye devam etmişlerdir (Rudling, 2008: 60).

Gorbaçov'un Perestroyka dönemi ile birlikte siyasi alternatifler ve muhalif örgütlenmeler ülke çapında faaliyet göstermeye başlamıştır. 1989'da Beyaz Rusya Yüksek Sovyeti için yapılan seçimlerde komünist karşıtı muhalif hareket 30 sandalye kazanmıştır. Buna rağmen oyların yüzde 86'sını Komünist Partisi almıştır. Sovyetler Birliği'ne olan derin bağlılığa rağmen, Beyaz Rusya Yüksek Sovyeti 27 Temmuz 1990'da bağımsızlık ilanında bulunmuştur. Bağımsızlık ilanına rağmen, 17 Mart 1991 tarihinde yapılan referandumda oylamaya katılan Beyaz Rusların yüzde 82,7'si, eşit cumhuriyetlerden oluşan bir federasyon olarak Sovyetler Birliği'nin devamından yana oy kullanmışlardır. Bu oran yüzde 76,4 olan Sovyetler Birliği'nin genel ortalamasından dahi daha yüksektir. Bağımsızlık sonrası dönemde ulusalcı muhalefet, Baltık devletleri, Beyaz Rusya, Ukrayna ve Moldova'dan oluşacak bir 'Baltık-Karadeniz Federasyonu' gibi Avrupa ve Amerika ile işbirliği halinde olacak yapılanma fikirleri ortaya atmış, ancak bu projeler hem Beyaz Ruslar hem de ülkenin elitleri tarafından pek ilgi görmemiştir (Rudling, 2008: 60).

Beyaz Rusya, Sovyet Cumhuriyetleri arasında en çok askerileştirilmiş olanıdır ve en stratejik ve gizli Sovyet askeri üstlerine ev sahipliği yapmıştır. Ülkedeki bu askeri varlığın etkisi Beyaz Rusya'nın Sovyet Cumhuriyetleri arasında en az düzeyde ulusallaşmış olmasının nedenlerinden birisidir. 1992 yılı itibari ile Beyaz Rusların yalnızca % 35,9'u kendi anavatanlarının Beyaz Rusya olduğunu söylemiştir. 1980li yılların sonlarında Beyaz Rusların yüzde 69'u kendilerini 'Sovyet' olarak tanımlarken, bu oran o dönemde Sovyet Cumhuriyetleri arasındaki en yüksek orandı. Kimi zaman Beyaz Rusların Sovyetler Birliği içindeki halk grupları içinde kendisini en çok 'Sovyet' olarak gördükleri hatta kendilerini Ruslardan bile daha çok Sovyet kimliği ile tanımladıkları konusunda görüşler dile getirilmektedir (Rudling, 2008: 60-61).

1990lı yılların başlarında Beyaz Rusya'da Sovyetler Birliği'nden ayrılmak fikri çok az destek bulmakta idi. Ağustos 1991'de Gorbaçov'u devirmek amacıyla yapılan darbe girişimi Beyaz Rusya'da destek bulmuştur. Rudling'e (2008: 60-61) göre 25 Ağustos 1991 tarihli bağımsızlık deklarasyonunun arkasındaki temel faktör

eski nomenklaturanın Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Komünist Partisinin kapatılmasından sonra siyasi devamlılıklarını sağlama çabalarıdır.

Bağımsızlık sonrası dönemde Beyaz Rusya piyasa ekonomisine geçiş konusunda yetersiz bir konumda idi. Kamuoyu yoklamalarına göre nüfusun yalnızca yüzde 20'si sanayi ve tarım alanlarında özel mülkiyetin getirilmesini destekliyordu. Siyasi gelişmeler konusunda partiler farklı politikalar öne sürerken ekonomi konusunda temel olarak aynı düşünüyorlardı. Milliyetçiler daha çok dil ve kültür meselelerine yoğunlaşıyorlardı. Eski nomenklatura Sovyet geçmişi ile bağlarını koparmak istemiyordu. Beyaz Rusya'da yer alan Sovyet merkezli güç yapılanmaları 1989-1991 yıllarında Doğu Avrupa'da baş gösteren devrimlere karşı durabilmişlerdi. Bunu sağlayan en önemli faktörler de Beyaz Rusların zayıf bir ulusal kimliğe sahip olmaları ve siyasi baskılar nedeniyle muhalefetin zayıf kalan karakteridir (Rudling, 2008: 61-62).

6. SONUÇ

Uluslararası politika ve uluslararası ekonomi alanlarında yapılan akademik çalışmalarda ve analizlerde bölgelerin bir analiz birimi olarak ele alındığı 'Bölge Çalışmaları' Soğuk Savaş sonrası dönemde hızla gelişen ve önem kazanan bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi, ekonomik, askeri, toplumsal ve kültürel açılardan ortak özelliklere sahip ülkelerin bulunduğu coğrafi alanlar bir bölgeyi oluşturmaları sebebiyle inceleme birimi olarak ele alınmaktadır. Bölgesel düzeyde yürütülecek dış ve güvenlik politikaları tasarlanırken, söz konusu bölgenin genel karakteristik özelliklerinin analiz edilmesi ve bu analizlerden çıktılar elde edilmesi yolu takip edilmektedir.

Bu çalışma kapsamında kendisine has birtakım özelliklere sahip bir bölge olarak Doğu Avrupa bölgesinde yer alan ülkelerin tarihsel arka planları incelenmiştir Avrupa tarih boyunca savaş, kargaşa ve çatışmalarla dolu bir kıta olarak karşımıza çıkmaktadır. 20. Yüzyılın iki büyük felaketi olan Birinci ve İkinci Dünya Savaşları Avrupa merkezli olarak çıkmış ve Avrupa kıtasını her açıdan büyük yıkımlara uğratmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan Soğuk Savaş dönemi de Avrupa'nın bölünmüşlüğüne gözler önüne sermiştir. 1991'de Soğuk Savaşın bitimi dünya siyaseti açısından olduğu kadar Avrupa açısından da çok önemli bir kırılma anına işaret etmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde, bugün itibarıyla Orta Avrupa'da yer alan eski Varşova Paktı ülkeleri (Çekoslovakya, Macaristan ve Polonya gibi) ile eski Sovyet cumhuriyetleri olan Baltık ülkeleri siyasi

ve ekonomik olarak Batı merkezli ittifak sistemlerine entegre olurlarken, Doğu Avrupa ülkelerinin siyasi ve askeri alanlarda dönüşümleri gerçekleştiremedikleri görülmektedir. Bu tabloda bölge ülkelerinin tarihsel miraslarının da çok önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Siyasi açıdan dönüşüm liberal-demokratik değerleri benimseyen yönetim sistemlerine geçişi ifade ederken, ekonomik alandaki dönüşüm de serbest piyasa ekonomisinin esaslarını benimseyip uygulamayı ifade etmektedir. Doğu Avrupa’da yer alan Ukrayna, Moldova ve Beyaz Rusya’nın bugün itibarıyla Avrupa ile Rusya arasında siyasi açıdan sıkışmış ülkeler oldukları söylenebilir.

Soğuk Savaş döneminde, Ukrayna, Moldova ve Beyaz Rusya Sovyet Cumhuriyetleri olarak var olmuşlardır. Bu çerçevede, bölgeye has dinamiklerden birisi Ukrayna, Moldova ve Beyaz Rusya’nın Rusya Federasyonu ile tarihi, siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel açılardan hem benzer özelliklere hem de yakın ilişkilere sahip olmalarıdır. Bu yakın ilişkiler, Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya’nın bu üç Doğu Avrupa ülkesi üzerinde siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel birtakım araçlarla, Sovyetler Birliği döneminde olduğu gibi, kontrolünü devam ettirmeye çalıştığını göstermektedir. Bu ülkelerde yaşayan Rus azınlıklar da Rusya’ya önemli bir müdahale aracı sağlamaktadır. Bölgeye has dinamiklerden bir diğeri de özellikle Ukrayna ve Moldova’nın tarihsel bakımdan Batı dünyası ile yakın ilişkilere sahip olmaları şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Ukrayna tarihine bakıldığında hem Rusya ile yakın ilişkilerin kurulması hem de Batı dünyası ile zaman zaman önemli siyasi ve sosyal etkileşimler içerisinde bulunulması, Ukrayna’nın bugün içerisinde bulunduğu bölünmüşlük ve kutuplaşmanın da en önemli nedenlerinden birisini oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, Doğu Avrupa’da yer alan her bir bölge ülkesinin tarihsel mirasının, ülkelerin bugün içerisinde buldukları siyasi ve sosyal koşullar üzerinde doğrudan etki sahibi olduğu görülmektedir. Dünyadaki hiçbir ülke kendi tarihinden soyutlanamaz ve bu durum Doğu Avrupa bölgesi için de bir istisna değildir. Bölge ülkelerinden Ukrayna, Moldova ve Beyaz Rusya için bugünün koşullarını belirleyen en önemli etkenlerden birisi, Birinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan Rusya ile yakın ilişki ve etkileşim ve özellikle de Soğuk Savaş dönemine ait Sovyet mirasıdır. Bölge ülkelerinin tarihi, siyasi, ekonomik, askeri, toplumsal, sosyal ve kültürel açılardan benzer ve ortak özelliklere sahip olmaları, bu ülkelerin bulunduğu Doğu Avrupa bölgesinin, Bölge Çalışmaları başlığı altında bir analiz birimi olarak kullanılmasına imkân vermektedir. Bölge ülkelerinin tarihsel arka planlarının, bölge

dinamikleri göz önüne alınarak incelenmesi diğer boyutlar üzerinden yapılacak analizlere önemli bir alt yapı sağlayacaktır. Bölge ülkelerinin ulus devlet inşaları, ulus bilinçleri ve iç ve dış politika yönelimleri, tarihsel süreçte ortaya çıkan bölgenin kendine has dinamiklerinden ciddi oranda etkilenmiştir ve etkilenmeye de devam etmektedir.

Kaynakça

- BARANOVSKY, Vladimir (2000), “A Part of Europe or Apart from Europe?”, *International Affairs*, Vol.76, No.3, s. 443-458.
- BRUCHIS, Michael (1996), *The Republic of Moldavia from the Collapse of the Soviet Empire to the Restoration of the Russian Empire*, Translated by Laura Treptow, New York: East European Monographs.
- DONALDSON, Robert H. and NOGEE, Joseph L. (2005), *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interests*, New York: M.E. Sharpe.
- KING, Charles (1994), ‘Moldovan Identity and the Politics of Pan-Romanianism’, *Slavic Review*, Vol. 53, No.2, s. 345-368.
- KOLSTO, Pal and EDEMSKY, Andrei (1993), ‘The Dniestr Conflict: Between Irredentism and Separatism’, *Europe-Asia Studies*, Vol.45, No. 6, s. 973-1000.
- MARPLES, David R. (1999), *Belarus: a denationalized nation*, Amsterdam: Horwood Academic Publishers.
- ROPER, Steven D. (2002), “Regionalism in Moldova: The Case of Transdnestr and Gagauzia”, *Ethnicity and Territory in the Former Soviet Union: Regions in Conflict*, in James Hughes and Gwendolyn Sasse (eds.), London: Frank Cass, s. 101-122.
- ROPER, Steven D. (2008), “Post-Soviet Moldova’s National Identity and Foreign Policy”, *Europe’s Last Frontier? Belarus, Moldova and Ukraine between Russia and the European Union*, in Oliver Schmidtke and Serhy Yekelchuk (eds.), New York: Palgrave Macmillan, s. 79-96.
- RUDLING, Per Anders (2008), “Belarus in the Lukashenka Era: National Identity and Relations with Russia”, *Europe’s Last Frontier? Belarus, Moldova and Ukraine between Russia and the European Union*, in Oliver Schmidtke and Serhy Yekelchuk (eds.), New York: Palgrave Macmillan, s. 55-77.
- STENT, Angela E. (2007), “The Lands In Between: The New Eastern Europe in the Twenty-First Century”, *The New Eastern Europe: Ukraine, Belarus, Moldova*, in Daniel Hamilton and Gerhard

- Mangott (eds.), Washington, DC: Center for Transatlantic Relations, s.1-21.
- STENT, Angela (2007), “Reluctant Europeans: Three Centuries of Russian Ambivalence Toward the West”, *Russian Foreign Policy in the Twenty-First Century and the Shadow of the Past*, in Robert Legvold (ed.), New York: Columbia University Press, s. 393-441.
- TREPTOW, Kurt W. (1996), *A History of Romania*, Romanian Civilization Studies, Vol. VII, Iași.
- TURAN, İlter (2012), “Area and International Studies in Turkey: The Case of the United States”, *All Azimuth*, VI NI, s.50-63.
- VAHL, Marius and EMERSON, Michael (2004), “Moldova and the Transdnestrian Conflict”, *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues*, No. 1, s.1-29.